

ÎNCEPUTURILE PALEOLITICULUI SUPERIOR ÎN BANAT ȘI CERCETĂRI RECENTE ÎN SITUL PALEOLITIC DE LA TINCOVA

Wei Chu, Christian Zeeden, Sorin Marius Petrescu

Rezumat. Pe măsură ce datele despre răspândirea urmelor umane moderne în Europa în timpul paleoliticul superior se acumulează, scenariile devin din ce în ce mai complicate. Banatul, integrat în Bazinul sud-vest Panonic, unde numeroasele fosile și dovezile arheologice indică o prezență timpurie a oamenilor moderni, a devenit o regiune-cheie în această discuție.

Unul dintre cele mai importante situri este cel de la Tincova, care reprezintă un sit aurignacian bogat, a cărui asociere cu paleoliticul superior de est și de vest a fost pe larg discutată. În ciuda acestui fapt, vârsta și formarea sitului sunt încă puțin înțelese.

Cu aceste idei la bază, în primăvara anului 2016, am inițiat un proiect de mică anvergură de diagnoză și excavare arheologică preliminară (1) menit să identifice întinderea spațială a sitului și (2) pentru a reexamina sedimentele din jur.

Aproape jumătate din sondajele efectuate în acest loc pe teren a dat cel puțin semnalul unor urme de ocupație antropică paleolitică și observațiile tehnolo-tipologice confirmă faptul că zona a fost ocupată în Pleistocenul Târziu.

Nu s-au observat tulburări post-depoziționale ale straturilor arheologice. Nu am reușit să recuperăm destule artefacte pentru a confirma stratigrafia arheologică propusă de Fl. Mogoșanu dar cu toate acestea, toate artefactele au fost descoperite la -80 cm sub suprafață. Nu este clar dacă acest lucru a reprezentat mai multe nivele, dar înțelegerea în cazul în care site-ul este format dintr-o singură sau mai multe ocupații specifice aurignacianului timpuriu ar fi importantă pentru noi în ce privește integrarea sitului de la Tincova în harta migrațiilor umane moderne în Europa și este clar că acesta este un obiectiv pentru munca noastră viitoare.

Sedimentele, inclusiv cantitatea mare de argilă cu caracteristici minerale prezente la Tincova, dar și la Coșava și Românești, sunt deosebite de ultimele depozite sedimentare glaciare din Bazinul Carpatic, care constau în principal din loess, uneori, inclusiv o componentă de nisip.

Descrierea sedimentului este doar descriptivă aici și, inițial, se evită o interpretare științifică a solului. În plus, noi am fost capabili să identificăm și să interviuăm o persoană din satul Tincova care a lucrat cu alți aproximativ douăzeci de localnici la săpăturile arheologice din Seliște I timp de două luni în anii '70.

Astfel, am fost capabili de a localiza poziția fostelor săpături. În plus, persoana interviuată ne-a avertizat cu privire la o suprafață de erodare din islazul satului, zonă în care ea a colectat de-a lungul anilor de la suprafață cantități mari de piese litice din silex pe care le-a donat Muzeului din Lugoj. Descoperirile noastre confirmă prezența unui sit aparținând paleoliticului superior, aflat într-un stratigrafie similară cu cea găsită în context, de către Fl. Mogoșanu, stratigrafie și secvență sedimentară care sunt similare cu cele observate în alte situri aparținând aurignacianului timpuriu din regiune.

COMMENTARIA ARCHAEOLOGICA ET HISTORICA (II)

Aurel Rustoiu

Rezumat. Comentariile de față sunt prilejuate de publicarea recentă a două lucrări care readuc în atenția comunității științifice, dar și a unui public mai larg, aurul și argintul Daciei

preromane.

1. *În legătură cu cronologia și posesorii brățărilor spiralice din aur din Dacia preromană*

În această notă se discută opiniile lui E. Oberländer-Târnoveanu (2013) cu privire la cronologia și posesorii brățărilor spiralice din aur descoperite la Sarmizegetusa Regia, piese furate în anii 1999-2001 din situl arheologic de la Sarmizegetusa Regia și recuperate parțial de statul român de la traficanții de antichități.

Referindu-se la cronologia brățărilor, Oberländer-Târnoveanu consideră că acestea pot fi datate în prima jumătate a sec. 1 a. Chr. pentru că au fost descoperite împreună cu monede locale (de tip Rădulești-Hunedoara) și grecești datând din acea perioadă. Această datare nu este justificată din mai multe motive: în primul rând informațiile furnizate de traficanți nu sunt sigure și nu putem ști dacă brățările au fost descoperite în aceleași contexte arheologice ca și monedele; în al doilea rând este puțin probabil ca brățările de aur să se asocieze cu monede locale având un conținut foarte mic de argint (această asociere nu se întâlnește nici în cazul depozitelor de podoabe de argint din Dacia preromană); în al treilea rând, situl arheologic de la Sarmizegetusa Regia își începe existența după jumătatea sec. 1 a. Chr. și cunoaște ce mai mare extensie mai ales în a doua parte a sec. 1 p. Chr.

Brățările de aur au fost copiate în argint. Astfel de brățări spiralice cu capete ornamentate zoomorf și cu palmete ștanțate au făcut parte din inventarele unor depozite de podoabe din argint din Dacia preromană. Ele se datează în a doua jumătate a sec. 1 a. Chr. și în prima jumătate a sec. 1 p. Chr. Aceasta este datarea corectă și pentru exemplarele din aur de la Sarmizegetusa Regia.

În ceea ce privește posesorii brățărilor de aur, Oberländer-Târnoveanu le atribuie unor personaje masculine, membrii ai familiei regale din capitala Daciei preromane. Analiza contextelor arheologice și a inventarelor depozitelor de podoabe din argint indică faptul că posesorii acestor garnituri de ornamentare corporală au fost femei având un statut special legat de oficierea unor ceremonii religioase. La moartea acestor preotese, garniturile de podoabe individuale, probabil considerate sacre, erau distruse și îngropate votiv, în apropierea așezărilor comunităților pe care le serveau. Această interpretare poate fi valabilă și pentru brățările din aur.

2. *Despre un inel de argint în formă de șa de tip La Tène descoperit în așezarea getică de la Chirnoși (jud. Călărași)*

De curând a fost publicată cartea lui Daniel Spânu cu titlul „The Dacian hoards. Precious metalwork in Pre-Roman Dacia”. Lucrarea conține numeroase greșeli de documentare bibliografică și arheologică, de metodă și de interpretare. Această notă are ca scop comentarea unui inel de argint în formă de șa de tip La Tène descoperit într-o așezare getică de la sud de Carpați, determinat greșit de Spânu ca pandantiv și inclus în repertoriul podoabelor dacice. Inelele în formă de șa se numără printre cele mai răspândite piese de port La Tène, atât în timp, cât și în spațiu. Ele se întâlnesc pe toată durata celei de a doua vârste a fierului, iar din punct de vedere al răspândirii geografice sunt documentate din sud-vestul Germaniei, vestul Elveției și nordul Italiei până în Bazinul Carpatic, sporadic ajungând la Dunărea de Jos. Inelul de la Chirnoși, descoperit într-o locuință datată în La Tène D1, aparține tipului 530 Waldhauser (1998) și își găsește analogii în morminte din Bazinul Carpatic din La Tène B1-C1. De aceea, se poate presupune că inelul în discuție a ajuns la Dunărea de Jos în urma conexiunilor sociale existente între comunitățile de la Dunărea de Jos cu cele din Bazinul Carpatic și că el a fost utilizat multă vreme și după ce în aria de origine astfel de piese nu mai erau la modă. Inelele în formă de șa sunt caracteristice ariei culturale La Tène și nu au nimic în comun cu „precious metalwork in Pre-Roman Dacia” de care se ocupă Spânu în cartea sa.

CUPTOARE DIN PERIOADA ELENISTICĂ TÂRZIE DESCOPERITE PE TERITORIUL ORAȘULUI RUSE, BULGARIA

Varbin Varbanov, Nikola Rusev, Svetlana Todorova, Rumyana Yordanova

Rezumat. În anul 2015 s-au descoperite pe teritoriul fortăreței Sexaginta Prista din orașul Ruse două cuptoare și 26 de gropi din perioada elenistică târzie. Camera superioară, aproximativ trei sferturi din grătar, canalul de stocare (*prefurnium*) și placa de lucru a cuptorului pentru arderea ceramicii au fost distruse ca urmare a săpăturilor datând din secolul al XIX-lea. Camera de ardere este săpată în loess și este împărțită în două de suportul pentru grătar. Numai partea vestică a peretelui bolții s-a conservat. Pe grătar și în interiorul camerei de ardere s-au găsit fragmente ceramice și ale unei fibule de tip tracic, provenind dintr-un nivel intact de umplere a cuptorului. Sintetizând datele viabile, putem data cuptorul în perioada secolelor II-I î. Ch.

Cuptorul din gospodărie s-a descoperit la aproximativ 7,00 m în sud-vestul cuptorului de ceramică. Este săpat într-un strat compact de pământ brun, fără vestigii arheologice. Are formă ovală. Bolta este complet conservată. Conține o umplutură densă de pământ brun-cenușiu, amestecat cu mici fragmente de mangal. Ușa cuptorului este amplasată în partea sa nordică. Cuptorul a avut o placă de lucru, distrusă de groapa ulterioară Nr. 22. Fundul cuptorului are o căptușeală din pietricele lipite cu lut și este de culoare cenușie. Sub fundul cuptorului, se găsește sol virgin de culoare galben-brun. În interiorul cuptorului s-au descoperit mici fragmente atipice de ceramică, aparținând perioadei elenistice. În afara acestuia, chiar în apropierea peretelui său sudic, s-a descoperit o fibulă de bronz puternic oxidată. Cuptorul este datat în perioada secolelor III-I î. Ch.

Cele două cuptoare nu pot fi datate cu mai mare precizie. Ambele sunt dintre puținele cuptoare descoperite și cercetate, aparținând perioadei elenistice pe teritoriul Bulgariei. Au fost construite după o perioadă scursă de la locuirea inițială a zonei de deal. Unul dintre cuptoare este săpat în loess, celălalt într-un strat aparținând perioadei elenistice târzii. Probabil unele dintre gropile din apropiere au fost săpate tocmai pentru extragerea lutului. Amplasarea cuptoarelor pe zona deluroasă nu contravine interpretării acesteia ca areal sacru. Este posibil ca producerea de vase ceramice să fi fost ea însăși legată de practici rituale.

DREPTUL ROMAN PRIVIND MONUMENTELE FUNERARE. STUDIU DE CAZ BAZAT PE INSCRIȚII FUNERARE APARTINÂND PERSONALULUI MILITAR DE PE AMBELE MALURI ALE DUNĂRII MIJLOCII ȘI DE JOS

Lucian-Mircea Mureșan, Ioana Mureșan

Rezumat. Un obicei înrădăcinat în mentalul colectiv al lumii romane era reglementarea fiecărui aspect al vieții cotidiene prin filtrul dreptului roman, fixând deopotrivă în cutumă și litera legii criteriile juridice pentru efectuarea înmormântărilor, deținerea unei proprietăți funerare, dreptul de înmormântare și cine avea dreptul sau obligația de a ridica un monument comemorativ. În viața cazonă de pe limesul Dunării Mijlocii și de Jos, o viață fixată în standarde bine stabilite, este oare posibil să observăm atare reglementări juridice care vizau practica funerară? Există oare formule epigrafice în așa numitul „epitaf militar” care ar putea reflecta cadrul juridic aferent la un moment dat? Studiul de față își propune să evidențieze aceste legături bazându-se pe o serie de epigrafe adunate din sectorul inferior al frontierelor danubiene, coroborându-le cu scrierile juridice ale vremii.

CERCEI DE EPOCĂ ROMANĂ DESCOPERIȚI LA APULUM

Ana Cristina Hamat, George Bounegru

Rezumat. De-a lungul timpului cele două orașe, *Municipium Septimium Apulense* și *Colonia Aurelia Apulensis*, au oferit cercetătorului o serie de artefacte deosebite, printre care se află și bijuteriile, iar între acestea, un loc deosebit îl au cerceii. În număr de 20 de exemplare între care se află și 6 perechi, aceștia au fost descoperiți atât în timpul cercetărilor care au fost făcute pe teritoriul celor două orașe, cât și în necropolele din jurul acestora. În funcție de formă, de decorație și de sistemul de închidere, ei au fost încadrați în două mari tipuri, cerceii sub formă de verigă și cerceii cu spinul în formă de S. Încadrarea cronologică a cerceilor cuprinde perioada secolelor II-III.

TIPARE DIN COLECȚIILE MUZEULUI DIN VRŠAC (SERBIA)

Dumitru Țeicu, Miodrag Aralica

Rezumat. Demersul nostru vizează câteva piese inedite păstrate în depozitele Muzeului orașenesc Vrșac. Piesele aduse în discuție s-au găsit pe culoarul dunărean de la Dubovac și Banatska Palanka, din vecinătatea orașului Bela Crkva (Weiss Kirchen). Două piese provin din colecții particulare. Tiparul pentru turnat cruciulițe a făcut parte din colecția Bem înainte de a ajunge, în anul 1947, la Muzeul din Vrșac (Muzeul orașenesc Vrșac nr. inv. Aa 456). Piesa provine din Colecția Bem fără a i se cunoaște locul de descoperire (fig. I/1). Un alt tipar găsit în anul 1904 pe malul Dunării, la Dubovac, provine din colecția lui A. Šoljmoși (Muzeul orașenesc Vrșac nr. inv. Aa 1415). Două piese au fost găsite la Banatska Palanka (Muzeul orașenesc Vrșac nr. inv. Aa 1413; Aa 1414; fig. I/2. 4).

1. *Matrița pentru turnat cruci.* Matrița are o formă paralelipipedică cu dimensiunile de 30/22/10mm. A fost lucrată dintr-un calup de lut fin de culoare cenușie (fig. I/1). Desenul unei cruci cu brațe triunghiulare a fost decupat în lutul crud. Cruculițele au avut un decor cu granulații dispuse în șiruri paralele care acoperă întreaga suprafață a podoabei. Fixarea cronologiei valvei pentru turnat cruci se poate face prin apelul la cronologie pentru tipologia crucii și, într-o anumită măsură, prin analogii cu privire la factura ceramicii din care sunt lucrate. Crucea înscrisă în matriță aparține formei de cruce greacă cu brațele egale. Brațele crucii au formă triunghiulară, ceea ce o înscrisă tipologic crucii talpă, numită de regulă *croix pattée*. Brațele triunghiurilor care compun crucea grecească au fost desenate în diverse moduri de-a lungul timpului. Ele au fost redată sub forma unor simple triunghiuri isoscele unite la vârfuri, a unor triunghiuri cu vârf ascuțit ori în forme rotunjite (*croix pattée*). Tipul *croix pattée* se regăsește pe vase din secolul al VII-lea de la Constantinopol, pe vasele ampula din secolele V-VI, pe cădelnițe din lumea creștină coptă din perioada secolelor V-VI. Crucii cu brațele triunghiulare egale se regăsesc și în spațiul dunărean învecinat Banatului, la Niș, bunăoară, ori în zonele mai îndepărtate ale sud-estului european la Gračanica (Ulpjana), la Sisak (Siscia), Kranj și la Novi Banovci. Ele au fost atribuite secolului al VI-lea. Tipare pentru turnat cruciulițe au fost cartate în spațiul de la sud și est de Carpați, la Olteni, București-Străulești, la Botoșana în Bucovina și la Izvorul Dulce. Matrițele pentru cruci au fost lucrate din lut sau din rocă locală. Ele sunt plasate cronologic în perioada veacului al VI-lea.

2. *Tipar.* Descoperirea provine de la Banatska Palanka, o așezare din sudul Banatului. Ea a fost lucrată din lut ars la roșu, având o formă paralelipipedică. Forma paralelipipedică a

calupului de lut are următoarele dimensiuni: 47/37/10 mm (Pl. I/2). Absența contextului arheologic al descoperirii și în acest caz face ca recursul la asemănări pentru desenul podoabei imprimată în matriță și la factura ceramicii să fie singura opțiune pentru a sugera o cronologie a matriței pentru podoabe de la Banatska Palanka, de pe malul Dunării. Remarcăm de la bun început o identitate a tipului de decor și a tehnologiei de realizare a acestuia, atât la tiparul de la Banatska Palanka, cât și la cel de turnat cruci ce provine din colecția Bem. În privința materialului din care sunt realizate cele două matrițe există o apropiere și în această privință, ambele fiind făcute dintr-un calup de cărămidă arsă, de dimensiuni apropiate și de aceeași grosime de 10 mm, fiecare din cele două valve ale matrițelor. Aceste apropieri în privința materialului din care au fost lucrate, a dimensiunilor și îndeosebi a modului de decor ne îngăduie, în opinia noastră, să plasăm cele două piese în perioade cronologice foarte apropiate din intervalul secolelor V-VI. S-a descoperit întâmplător în vecinătate de Aquae un fragment de cărămidă ce are imprimată o cruce asemănătoare cu cea din colecția Bem. Elementele invocate mai înainte ne îngăduie să propunem o datare mai restrânsă, doar în secolul al VI-lea, atât pentru piesa de la Banatska Palanka cât și pentru matrița de turnat cruci.

3. *Matrița pentru podoabe.* Piesa a ajuns în depozitele muzeului Vrșac în anul 1904, provenind din colecția particulară A. Šoljmaši. Ea a fost găsită întâmplător la Dubovac, o localitate din culoarul dunărean. Are o formă rectangulară cu marginile rotunjite. Dimensiunile matriței sunt următoarele: 58/32/13 mm. Registrul decorativ al calupului matriței este înscris în trei registre concentrice. Cinci impresiuni rotunde formează o cruce care este înscrisă într-un cerc dublu. Un număr de treisprezece steluțe flanchează în exterior cercul cu crucea înscrisă (fig. I/3). Calupul din lut din care a fost confecționată matrița este lucrat dintr-o pastă fină cenușie, foarte bine arsă. Modelul în sine oferă posibilitatea turnării unei piese de podoabă. Se puteau turna eventual și elemente separate, granule de metal prețios, de argint, bunăoară, atât de utilizate în perioada secolelor VII-VIII și mai târziu în tehnica granularii la diverse podoabe. Se pot face apropieri de matrițe pentru turnat podoabe din zona estică a României sau din Ucraina. Bartłomiej Szmoniewski s-a preocupat de centrele de producere a podoabelor din centrul și estul Europei în cursul Primului Ev Mediu și, deopotrivă, de legăturile centrelor de artă bizantină a podoabelor cu lumea slavă. Descoperirile din spațiul est carpatic de matriță de podoabe dar și din Câmpia Română se pot pune, în opinia noastră, pe seama lumii slave. De-altminteri, M. Comșa consideră că o parte a matrițelor de podoabe ce au circulat în secolele VI-VII la sud de Carpați au aparținut direct de artizanii bizantini, ipoteză, în opinia noastră, greu de acceptat și cu atât mai dificil de demonstrat. Sigur, apropierea acestor piese pentru turnat podoabe trebuie căutate în centre sud-est europene, în lumea slavă de acolo, a contactelor acesteia cu centrele bizantine.

4. Piesa descoperită întâmplător la Banatska Palanka are forma unui trunchi cilindric neregulat (fig. I/4). A fost lucrată dintr-o pastă lutoasă fină de culoare brun-cenușie. Decorul de pe fața matriței pentru turnat podoabe este redat în trei registre ce au fost realizate în lutul crud înainte de ardere. Se regăsesc redată într-un cerc, de-a lungul conturului acestuia, impresiuni mici globulare. Celălalt registru, dispus alăturat, este format din impresiuni sub forma unor bețișoare dispuse circular (fig. I/4). O impresiune circulară al cărei contur imprimat adânc în lut încheie registrul decorativ. Acest din urmă model invocat a putut servi, bunăoară, la turnarea unor inele de care mai apoi puteau fi lipite granule sau pandantive sub forma alungită întâlnită în registrele invocate mai înainte. Modelul poate fi regăsit pe cercei din secolele VI-VII. Moda cerceilor compuși dintr-o verigă circulară de care mai apoi erau lipite în diverse modele granulații sau alte forme decorative s-a răspândit, sub influența centrelor de orfevrărie bizantină, în lumea slavă din a doua jumătate a secolului al VI-lea și până în secolul al VIII-lea. Tradiția acestui gen de podoabe, pornită din aceleași centre bizantine, se întâlnește în aceeași perioadă și în lumea mediteraneană din vestul Europei.

CONSIDERAȚII PRIVIND STRUCTURA VIETII ECONOMICE ÎN CRIȘANA, SĂTMAR ȘI MARAMUREȘ ÎN SECOLELE VIII-X D.H.

Călin Cosma

Rezumat. Articolul de față își propune reliefa structura economică în arealul vestic și nord-vestic românesc din perioada secolelor VIII-X d. H. (Fig. 1). Realitățile arheologice (așezările și materialele arheologice descoperite în cadrul lor), din respectivul teritoriu, analiza lor, constituie baza dezvoltării subiectului propus spre cercetare.

Cercetările arheologice au relevat existența, pe parcursul secolelor VIII-X d. Hr., a peste 80 de așezări în spațiul vestic și nord-vestic românesc (Harta 1-3). Prezența umană este completată de necropolele și mormintele izolate, descoperite în zona respectivă (Harta 4-6).

Cultivarea plantelor cerealiere și creșterea animalelor au constituit principale preocupări economice ale comunităților umane din vestul și nord-vestul României, cu întâietate a agriculturii în zonele de câmpie și a creșterii animalelor în zonele deluroase și muntoase.

Cadrul economic este întregit de îndeletnicirile meșteșugărești precum olăritul, extragerea și prelucrarea metalelor, prelucrarea lemnului, a pietrei și a osului, țesutul, prelucrarea țesăturilor și a pieilor de animale.

Schimbările comerciale între comunitățile din vestul și nord-vestul României, dar și comerțul dintre respectivul teritoriu cu zonele geografice învecinate, completează cadrul activităților economice din arealul vestic și nord-vestic din secolele VIII-X d. H.

DELIMITAREA SPAȚIULUI EXTERIOR ILUSTRATĂ ÎN PICTURA MEDIEVALĂ SUD-TRANSILVĂNEANĂ (SECOLELE XV-XVI)

Adrian Stoia

Rezumat. Împrejmuirea terenului cu un gard din material lemnos, piatră sau cărămidă a apărut din nevoia de siguranță a comunității sau a individului. A fost ideea unei stavile în fața necunoscutului, a pericolului iminent. Acest tip de materiale folosite astăzi cât și în perioada medievală, le putem identifica nu numai în urma cercetărilor arheologice, cât și în imaginile-document redată în pictura murală sau de panou a bisericilor medievale. Cadrul istoric înspre care ne-am îndreptat studiul corespunde secolelor XV-XVI, iar din punct de vedere al cadrului geografic, cercetarea s-a axat pe regiunea de sud a Transilvaniei.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA PECIU NOU–BOCIAR, JUD. TIMIȘ

Alexandru Szentmiklosi

Rezumat. Cercetările arheologice de la Peciu Nou-Bociar, desfășurate între anii 1997, 1999 și 2002, au identificat o locuire sezonieră de la sfârșitul epocii bronzului care, pe baza materialului arheologic descoperit în complexele arheologice cercetate, a aparținut unei comunități Cruceni-Belegiș.

Locuințele semiîngropate descoperite la Peciu Nou-Bociar au analogii și în alte așezări

Cruceni-Belegiș (ex. Foeni-*Gomila Lupului* II, Timișoara-*Fratelia*, Deta-*Dudărie*). Nu ar fi exclus ca alături de acest tip de locuințe să fi existat și locuințe de suprafață, cu pereți de pământ, a căror urmă poate fi surprinsă doar în urma unor prospecții magnetometrice sau în cadrul unor săpături sistematice, pe suprafețe mai largi.

Materialele arheologice descoperite în stratul de cultură și în complexele arheologice se datează, cel mai probabil, între sec. XV-XII a.Chr. (respectiv, etapele Bz. C – Ha. A.1), fiind caracteristice culturii Cruceni-Belegiș (fazele I și II).

Complexele arheologice cercetate în cursul celor trei campanii pot fi datate în perioada sec. XIV-XII a.Chr. (Bz. D–Ha. A). Acest interval cronologic corespunde, în periodizarea propusă de Fl. Gogâltan, cu etapele Bronz Târziu II-III (Bz. D-Ha. A).

Fragmentele ceramice caracteristice fazei I a culturii Cruceni-Belegiș, descoperite în asocieră cu cele caracteristice faza a II-a a culturii Cruceni-Belegiș sugerează o locuire repetată a grindului de la *Bociar*. Această locuire secvențială a grindului poate fi legată de necropola de incinerare de la Peciu Nou-Cruceni-Belegiș, situată aprox. 800 m nord-est de așezarea de la *Bociar*. Caracterul sezonier al locuirii de la Peciu Nou-*Bociar* contrastează cu perioada lungă de utilizare a necropolei de incinerare de la Peciu Nou-*În Irigat*. În această necropolă, alături de materialele arheologice caracteristice fazei I a culturii Cruceni-Belegiș, apar și vase tipice fazei a II-a a acestei culturi. Contrastul dintre caracterul sezonier al locuirii Cruceni-Belegiș din punctul *Bociar* și necropola de incinerare din punctul *În Irigat* ar putea fi explicat prin faptul că necropola a constituit centrul în jurul căruia s-au rotit așezările sezoniere.

Cu siguranță, reluarea săpăturilor arheologice, cu mijloace moderne de cercetare și datare, va aduce informații substanțiale privind evoluția comunității Cruceni-Belegiș și legăturile acesteia cu necropola de incinerare din imediata apropiere.

SONDAJUL ARHEOLOGIC DIN AȘEZAREA DE EPOCA BRONZULUI DE LA VOITEG - GROAPA CU VULPI

Alexandru Szentmiklosi, Florin Medeleț

Rezumat. Așezarea de epoca bronzului de la Voiteg-*Groapa cu vulpi* se află situată pe o terasă mai înaltă cu un metru decât terenul din jur și aprox. 4 m față de talvegul canalului Lunca Birda, probabil activ în epoca bronzului.

Sondajul arheologic efectuat în luna octombrie a anului 1986 în zona așezării preistorice, adiacente necropolei de incinerare a evidențiat o locuire sezonieră, atribuită, pe baza materialelor arheologice, unei comunități Cruceni-Belegiș.

În urma analizei formelor ceramice și a decorurilor realizate în diferite tehnici de ornamentare (incizii, puncte, alveolări, caneluri), artefactele arheologice pot fi datate în fazele I și II ale culturii Cruceni-Belegiș, respectiv, în perioada Bronzului Târziu I și II (sec. XV-XIII a.Chr.). Printre materialele arheologice interesante se numără și un fragment de braț uman de mici dimensiuni, ușor flexat, cu degetele reprezentate stilizat. În lipsa unui context arheologic mai clar delimitat cronologic, mâna din lut descoperită la Voiteg poate fi datată la sfârșitul epocii bronzului, în perioada Bronz Târziu I-II (sec. XV-XIII a.Chr.).

În cadrul cercetării arheologice nu a fost observate niveluri clare de locuire însă, datarea materialelor arheologice descoperite în stratul de cultură indică o succesiune de locuiri care acoperă etapele I și II din evoluția acestei culturi. Foarte probabil, această utilizarea a terenului, în cadrul unor locuiri sezoniere succesive, este determinat atât de poziția mai înaltă a terasei dar și de activitatea pastorală, care necesită adaptarea tipului de habitat.

Diversitatea materialului arheologic și prezența importurilor de tip Žuto Brdo-Gârla Mare, din zona dunăreană a Banatului, pledează pentru demararea unor cercetări arheologice sistematice, cu mijloace moderne, în vederea înțelegerii modului de organizare a habitatului și a corelației care există între așezare și necropola de incinerare.

DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE DE TIP VATINA DIN INCINTA II DE LA CORNEȘTI-*IARCURI* (JUD. TIMIȘ). RAPORT PRELIMINAR

Andrei Bălărie, Alexandru Szentmiklosi

Rezumat. În toamna anului 2011, în paralel cu săpăturile arheologice efectuate pe valul de pământ al Incintei IV a cetății de epoca bronzului de la *Cornești-Iarcuri*, a fost efectuat și un sondaj arheologic (secțiunea T.V/2011) în partea de sud-est a Incintei II (pe terasa sudică a văii Pârâului Lac) (Pl. I/1). În acest areal, cercetările arheologice de teren care au suprapus prospecțiunile magnetometrice au evidențiat prezența unei locuri de tip Vatina, aparținând Bronzului Mijlociu. Prospecțiunea magnetometrică a relevat prezența unei structuri circulare (AU.01) delimitată de un șanț, diametrul spațiului interior fiind de aprox. 26 m (Pl. I/2).

Secțiunea de sondaj T.V/2011 a avut ca obiectiv identificarea structurii circulare (AU.01) din arealul cu materiale arheologice Vatina și datarea acesteia. Secțiunea, orientată nord-sud, a tăiat șanțul incintei circulare AU.01 în partea sudică a acesteia. T.V/2011 a avut lungimea de 6 m și lățimea de 2 m, adâncimea finală a secțiunii fiind la -0,30 m în partea nordică și -0,60 m, în partea sudică (Pl. I/2, II/1).

Șanțul care a delimitat structura AU.01, în zona cercetată arheologic, a avut o lățime de 2,70 m și 1,30 m adâncime. În umplutura șanțului au fost descoperite artefacte arheologice aparținând culturii Vatina, respectiv, grupului *Cornești-Crvenka*, din perioada Bronzului mijlociu (Pl. IV-VII). În sistemul cronologic modificat a lui P. Reinecke, aceste materiale arheologice se datează în faza Bz. B₁-parțial Bz.B₂.

Diametrul redus al incintei (AU.01), și adâncimea mică a șanțului circular nu susține ipoteza unui rol defensiv al unei comunități umane. O posibilă utilitate a incintei ar fi cea de protejare sau îngrădire a animalelor. În favoarea acestei utilități pledează și analizele fotografiilor satelitare, în același areal fiind vizibile alte două incinte circulare, cu diametrele de aprox. 20 m și respectiv, de 21 m (Pl. III/2). Imaginile satelitare de pe Google Earth (2006) indică faptul că această amenajare nu este singulară, în imediata apropiere fiind vizibile alte două incinte circulare aprox. de aceleași dimensiuni situate la est de valul de pământ, în exteriorul Incintei II. Nu au fost surprinse urme de gropi de stâlpi care să pledeze pentru existența unui gard de lemn însă, ipoteza existenței unei împrejurimi a incintei nu poate fi abandonată. O posibilă soluție ar fi putut să fie o îngrădire din tufe tăiate de mărcini, amenajare care nu lasă urme arheologice.

Viitoarele cercetări arheologice din arealul Incintei II a fortificației de la *Cornești-Iarcuri* vor aduce noi informații privind organizarea internă și durata locuirii de tip Vatina care a precedat fortificația de la sfârșitul epocii bronzului.

RAPORT PRELIMINAR PRIVIND CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA RAPOLTU MARE-*LA VIE*, CAMPANIILE 2013-2015

Marius Gheorghe Barbu, Ioan Alexandru Bărbat, Gică Băeștean,
Angelica Bălos, Andrei Gonciar, Alexander Brown

Rezumat. Cercetările arheologice întreprinse în intervalul 2013-2015, pe terasa de la Rapoltu Mare-*La Vie*, au scos la iveală complexe de locuire și artefacte aparținând mai multor perioade istorice, începând cu neoliticul timpuriu, continuând cu perioada eneolitică, epoca bronzului, prima epocă a fierului, epoca romană și postromană, evul mediu și perioada modernă.

Cea mai intensă activitate antropică se înregistrează pe parcursul secolelor al II-lea și al III-lea p. Chr., atunci când aici a existat un ansamblu de construcții delimitat cu un zid de incintă, rezultatele cercetărilor arheologice invazive și non-invazive întreprinse până în prezent indicând prezența unei *villa* cu două mari faze de funcționare.

Secțiunile arheologice excavate sau în curs de cercetare au surprins un zid de incintă și clădiri care aparțin de intrarea plasată pe latura sudică a întregului complex, în același timp fiind descoperite și o serie de piese arheologice, din care unele cu valoare cronologică pentru datarea fazelor de construcție ale vilei romane.

NOI CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN CASTRUL ROMAN DE LA VĂRĂDIA – *PUSTĂ* (JUD. CARAȘ-SEVERIN)

Eduard Nemeth, Ovidiu Bozu

Rezumat. Articolul începe prin prezentarea pe scurt a săpăturilor efectuate de cei doi autori în castrul roman de la Vărădia-*Pustă* (jud. Caraș-Severin) până în anul 2011 și a părților din castru cercetate până în acel an (fig. 1). Apoi se prezintă constatările preliminare rezultate dintr-o secțiune de 26 x 2 m, săpată pe direcția nord-sud la poarta de est a castrului (*porta principalis dextra*). Și aici au fost găsite fundațiile celor două turnuri ale porții, cu lățimea de 3 m și care formează o deschidere a porții tot de 3 m (fig.2). La cca. 1 m adâncime s-au găsit amprente de lemn și ale unei gropi circulare de stâlp, ambele dintr-o fază inițială din lemn a incintei și porții. Dintre descoperiri de artefacte se menționează trei monede din bronz din vremea împăratului Traian, care urmează a fi curățate în laboratorul de specialitate, precum și un fragment de opaiț rectangular (fig. 3), un opaiț cu volute întreg, cu reprezentarea probabilă a zeului Mercurius (Hermes) și a caduceului (fig. 4 a și b), și a unui pandantiv probabil de la capătul uneia din curelușele care formau un „șorț” militar sau chiar de la un harnașament de cal (fig. 5 a și b).

AȘEZAREA MEDIEVALĂ TIMPURIE DIN PUNCTUL SĂLIȘTE, SAT SUSANI, COMUNA TRAIAN VUIA, JUDEȚUL TIMIȘ

Ovidiu Bozu, Daniela Tănase, Ana Cristina Hamat, Dimitrie Negrei

Rezumat. Cercetările arheologice cu caracter preventiv efectuate în Situl 2 de la km 21+ 050 - km 21+250, de pe viitoarea autostradă Lugoj-Deva, au localizat în punctul numit *Săliște*, din hotarul satului Susani, comuna Traian Vuia, existența unei așezări medievale timpurii databile în secolele VII/VIII-IX. A fost cercetată marginea de vest a acestei așezări, respectiv locuințe adâncite în pământ (14), gropi cu resturi menajere (13), gropi din care s-a extras lutul (14) și o fântână.

În complexele arheologice cercetate, materialul descoperit este constituit preponderent din fragmente ceramice care provin de la oale de dimensiuni medii și mici, dar sunt și fragmente de tăvițe din lut. Au mai fost găsite câteva obiecte din fier foarte corodate, fusaiole și fragmente de cute din piatră.

Așadar, pentru încadrarea cronologică a sitului arheologic de la Susani-*Săliște*, singurul element ajutător este ceramica, dar și aceasta, din păcate, are o datare destul de largă: în secolele VII/VIII-IX. Cu toate acestea, este cert că aici a ființat o așezare din epoca medievală timpurie, încadrabilă în peisajul arheologic al așezărilor din Banat care se datează în veacurile VII/VIII-IX.

Din studierea ceramicii se poate trage totuși concluzia că există două orizonturi de locuire, unul mai timpuriu, databil la sfârșitul secolului al VII-lea-secolul al VIII-lea, reprezentat de o locuință (nr. 2/complexul 112) și două gropi menajere (nr. 8/complexul nr. 88 și nr. 14/complexul nr. 115), în care au fost descoperite fragmente de vase modelate cu mâna, dintr-o pastă grosieră, amestecată cu pietricele și cioburi pisate, unele decorate cu creștături pe buze, tăvițe din lut, care se datează în secolele VII-VIII. Orizontul mai târziu de locuire, din care provine marea majoritate a complexelor arheologice descoperite la Susani-*Săliște* se datează în secolele VIII-IX, deoarece apare în mod covârșitor ceramica lucrată la roata înceată, dintr-o pastă fină și semifină, de obicei cu mică în compoziție, deseori decorată cu benzi succesive de linii drepte, de linii vălurite, cu șir de liniuțe oblice. Ceramica lucrată cu mâna dintr-o pastă grosieră, cu pietricele și cioburi pisate în compoziție, nu este asociată cu aceasta în complexele cercetate de noi; excepție fac doar gropile nr. 8/complexul nr. 88 și nr. 14/complexul nr. 115, care au și material databil la sfârșitul secolului al VII-lea - începutul secolului al VIII-lea, indiciu pentru o posibilă datare a acestora în jurul anului 700.

Prima fază de locuire de la Susani-*Săliște* este contemporană cu alte așezări din relativa sa apropiere, respectiv de la Jabăr-*Cotun* datată în secolele VII-VIII, cea de la Lugoj-*Știuca Veche* datată în secolul al VIII-lea, precum și cea de la Sacoșu-Mare-*Burău*, datată în secolele VII-VIII. Cea de-a doua fază de locuire de la Susani-*Săliște* se datează în secolele VIII-IX, dar nu considerăm că atinge și secolul al X-lea, fiind un orizont cultural totuși diferit și ceva mai timpuriu de cel al așezărilor de la Remetea Mare-*Gomila lui Pituț* (jud. Timiș), Sânanđrei-*Oxenbrickel* (jud. Timiș) și Dumbrăvița (jud. Timiș), databile între a doua jumătate a secolului al IX-lea-prima jumătate a secolului al X-lea.

Așezarea cercetată parțial la Susani-*Săliște* în anul 2012 îmbogățește repertoriul arheologic al așezărilor medievale timpurii din Banat și dovedește o locuire intensă a câmpiei înalte a Lugojului în ultima treime a mileniului I p. Chr.

IPOSTAZE ICONOGRAFICE ALE LUI EROS/AMOR PE DISCUL OPAIȚELOR DESCOPERITE LA TOMIS (SECOLELE I-III p. Chr.)

Ștefan Viorel Georgescu

Rezumat. În cadrul cercetărilor preventive întreprinse la Tomis de-a lungul timpului au fost descoperite câteva mii de opaițe sau fragmente de opaițe, între care și șase opaițe

care au pe disc reprezentarea lui Eros/ Amor. Acesta este reprezentat călărind un delfin, împreună cu tridentul și delfinul sau alături de un iepure, dar și în pereche, jucându-se în apa unei fântâni ornamentale. Importanța acestor reprezentări se leagă de contextul de descoperire al pieselor, toate cele șase lămpi provin din cercetările făcute în necropolele orașului antic. Cele șase piese au fost datate în perioada secolelor I-III p. Chr.

UN NOU MONUMENT FRAGMENTAR DIN MARMURĂ CU INSCRIPȚIE, DESCOPERIT ÎNTÂMPLĂTOR LA *TIBISCUM*-JUPA

Călin Timoc

Rezumat. Tibiscum a fost întotdeauna bogat în descoperiri arheologice și epigrafice. O realitate ce poate fi explicată prin faptul că această așezare civilă a primit rangul de *municipium* în timpul dinastiei Severilor, iar garnizoanei locale i s-au adăugat trei unități auxiliare, ceea ce înseamnă în jur de 2000 de soldați. Un nou monument epigrafic, având inscripționate câteva litere, completează informațiile cunoscute până acum. Piatra pare a fi fost refolosită și prezintă informațiile într-o inscripție pe trei dispusă pe trei rânduri, cel din mijloc realizat prin lovire cu ciocanul.

În urma unei analize atente, putem afirma că este o inscripție care conține numele împăratului Geta, fratele cel mic al lui Caracalla. Este mai mult decât probabil ca acest fragment de marmură să fi aparținut soclului unei statui mari dedicate familiei imperiale a lui Septimius Severus. Cronologia monumentului poate fi stabilită între 198 și 211 d. Ch.

UN INEL CU PIATRĂ GEMĂ DESCOPERIT LA CIOROIU NOU

Gabriela Filip

Rezumat. Obiectele de podoabă din Imperiul Roman au reflectat întotdeauna preferințele, opțiunile, gustul estetic și statutul social, precum și diferitele influențe artistice care s-au manifestat în acea perioadă. O situație similară se poate întâlni și în provinciile romane, acolo unde coloniștii (veniți din întreaga lume romanică) și-au impus propriul lor stil artistic.

Bijuteriile romane, purtate deopotrivă de bărbați și femei, includ o varietate de forme (tiare, lănișoare, cercei, inele, brățări, medalioane, ace, broșe, agrafe de păr), fiind realizate din diferite materiale, cum ar fi metale (aur, argint, bronz, fier), os sau sticlă. Nu ar trebui excluse din această categorie pietrele prețioase sau semiprețioase, destinate la a decora piesele de podoabă.

În articolul de față am găsit de cuviință să aduc în discuție un inel din fier, decorat cu o piatră gemă, descoperit în timpul săpăturile arheologice de la Cioroiu Nou, județul Dolj, în campania din 2014.

Inelul de fier s-a păstrat foarte bine. Are un cerc elipsoidal realizat dintr-o bandă, cu secțiunea în cruce rectangulară, ușor rotunjită, lărgit către partea superioară, cu umeri rotunjiți și nu foarte proeminenți pe curbura. Plăcuța orizontală elipsoidală, în care este fixată muchia pietrei, nu are o montură pentru aceasta. În fapt, piatra este amplasată pe planul plăcuței. Pe suprafața pietrei este gravată reprezentarea unui bărbat cu simboluri militare, fiind vorba, cel

mai probabil, de zeul Marte. Dimensiunea relativ mică a inelului poate sugera faptul că a aparținut unui adolescent sau unei femei.

Referitor la datarea inelului cu piatră gemă, contextul arheologic al descoperirii poate sugera o direcție în acest sens. Inelul a fost găsit sub nivelul stratigrafic al unei clădiri ce datează din prima jumătate a secolului al III-lea d. Ch., ceea ce înseamnă că inelul aparține nivelului arheologic fixat cronologic între sfârșitul secolului al II-lea și începutul celui următor.

Împodobirea unui inel de fier cu o piatră gemă poate părea un lucru bizar. Dar decorarea cu pietre semiprețioase a podoabelor realizate dintr-un metal inferior era uzuală în secolul al III-lea.

ANALIZA UNUI EȘANTION FAUNISTIC PROVENIND DE LA MILITARI-CÂMPUL BOJA (SECOLELE III, V-VI D.CH). CAMPANIA DIN 2015

Georgeta El Susi

Rezumat. Situl se află în zona vestică a Bucureștiului, la sud de lacul Dâmbovița, pe ambele laturi ale Străzii Câmpul Boja. Aproximativ 95 de oase de mamifere au fost recoltate din culte locuințe în timpul campaniei din 2015. 49 dintre acestea au fost adunate din casa cu numărul 5 și datează din secolul al III-lea d. C (Cultura Militari-Chilia). 46 de oase aparțin habitatului de secol V-V d. Ch. (Cultura Ipootești-Cândești), provenind din câteva case (numerele 8, 9, 10 și 12). Distribuția oaselor în funcție de părțile scheletului (tabele 3, 4, fig. 4, 5) nu pune în lumină, în general, lucruri deosebite. Rămășițele osteologice provin în cea mai mare parte din cranii și într-o oarecare măsură din membre. În acest habitat s-au acumulat mai ales oase aparținând speciilor de mici dimensiuni (porci, ovicaprine) sau mici fragmente aparținând speciilor mari (bovine). După analiza statistică a locuinței cu numărul 5, bovinele sunt dominante, cu 42,43%, urmate de ovicaprine (33,33%), porci (18,18%), cai și câini (fiecare cu câte 3,03%). În această campanie nu au fost identificate oase aparținând animalelor sălbatice. Analogiile cu eșantioane anterioare din același sit pun în lumină câteva diferențe legate de frecvența speciilor (tabel 2). Acestea se datorează, în primul rând, dimensiunilor reduse ale probelor și contextului din care provin acestea (gropi sau case). Este dificil să spunem, astăzi, ce anume a contat în managementul animalier. Ceea ce se poate spune este că bovinele și rumegătoarele mici au fost sacrificate mai ales la vârsta adultă și ca specimene mature, dat fiind scopul urmărit (lapte, forță de muncă); porcii au fost o sursă constantă de alimentație și mai ușor de crescut. Economia creșterii animalelor nu era prea înfloritoare; avem puține oase și puține sacrificări de bovine tinere. Vânătoarea era nesemnificativă sub aspectul producerii de hrană, ea contând mai degrabă ca sursă de materii prime. Aparent, calul era folosit și pentru hrană.

În habitatul aparținând secolelor V-VI, prevalează bovinele, cu 64,86%, urmate de rumegătorii mici (13,51%), porci (8,11%), cai (5,41%), câini și pisici (2,7%). O mandibulă și un calcaneu de bovină poartă urme de tăietură (Fig. 1). Este demn de menționat un os metapodial de cal, cu urme de prelucrare, probabil în vederea obținerii unei patine (fig. 2).

OBIECTE FOLOSITE PENTRU ILUMINAT, DESCOPERITE ÎN TIMPUL CERCETĂRILOR PREVENTIVE DIN CENTRUL TIMIȘOAREI

Ana Cristina Hamat, Alexandru Szentmiklosi, Andrei Bălărie

Rezumat: Cercetările arheologice preventive din Timișoara, campania 2013-2014, au abordat zona centrului vechi al orașului - cartierul Cetate, care suprapune cetatea medievală turcească și cetatea de tip bastionar construită de către austrieci în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. În zona centrală au fost investigate punctele: strada L. Blaga, Piața Libertății, Piața Unirii, precum și străzile adiacente, fiind cercetat pentru prima dată de către arheologi sistemul defensiv al cetății de pământ, de perioadă otomană, distrusă de asediul din 1716, precum și diverse complexe date începând cu epoca preistorică și până în perioada modernă a orașului. Alături de structuri de lemn date în perioada otomană au fost descoperite și o serie de materiale arheologice diverse, între care se remarcă și șase artefacte care au legătură cu istoria iluminatului în acest oraș. Este vorba despre cinci sfeșnice și o pereche de foarfece pentru tăiat feștila, descoperite pe strada Lucian Blaga și în Piața Unirii. Piesele se datează în perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVIII-lea și își găsesc analogii atât în lumea otomană, cât și în Europa centrală.

STĂVILARUL FORTIFICAȚIEI DE SEC. XVIII DIN TIMIȘOARA-PIAȚA 700. PUNCT MUZEAL ÎN AER LIBER.

Alexandru Szentmiklosi

Rezumat. În cursul anilor 2013-2014, Muzeul Național al Banatului a efectuat o cercetare arheologică preventivă într-un perimetru de 4423,16 mp, unde s-a construit, ulterior, clădirea E a complexului City Business Center.

În cadrul primei etape de cercetare au fost dezvelite fundațiile contragardei I, a escarpei redanului XXVII și a contraescarpei care marca începutul *glacis*-ului. În structura contraescarpei a fost dezvelit unul din cele patru stăvilare de pe latura sudică a cetății Timișoara. Având în vedere importanța vestigiilor arheologice, colectivul de cercetare a propus Comisiei Naționale de Arheologie conservarea acestui ansamblu hidrotehnic și expunerea, spre vizitare, în spațiu public. În baza avizului nr. 195/2013 emis de Direcția Patrimoniu Cultural din cadrul Ministerului Culturii, în etapa a doua de cercetare arheologică, stăvilarul a fost demontat și mutat în imediata vecinătate, la est de locația originală, într-un spațiu public ușor vizitabil.

După reconstruirea stăvilarului, s-au discutat variantele de valorificare a rezultatelor științifice pentru publicul larg, în cadrul punctului muzeal în aer liber. În cele panouri explicative situate în jurul monumentului istoric. În prezent, ansamblul hidrotehnic de sec. XVIII din Piața Timișoara 700 a devenit parte a circuitului de prezentare a vestigiilor istorice ale Timișoarei.

Cercetarea arheologică preventivă de la City Business Center, clădirea E, efectuată de colectivul Muzeului Național al Banatului în anii 2013-2014, reprezintă una dintre cele mai importante acțiuni de salvare a patrimoniului arheologic de până acum, alături de cele efectuate în centrul istoric al Timișoarei, în anii 2013-2015.